

כל הפרשנים בחוברת "קום והתהלך בארץ"

כל פרשן ומקור שמופיע בחוברת, הפסוק שהוא מסביר ומה הוא אומר - לפי סדר ההופעה בחוברת.

עמוד 5

הרב תא"ל אביחי רונצקי זצ"ל

על חנה סנש

מסביר לחיילים שמרוץ השליחות התחיל באברהם אבינו, ש"שמע קול והלך", ובאותה שרשרת נמצאת גם חנה סנש, שכתבה "קול קרא והלכתי, הלכתי כי קרא הקול". לדבריו "אנשים גדולים שומעים קולות", וכל דור ממשיך את הדור שלפניו: "עכשיו הגיע תורכם. קיבלתם את המקל. זו תחושת השליחות".

עמוד 8

ספורנו

בראשית יא, לא - "ללכת ארצה כנען"

ארץ כנען "הייתה מוכנת אל גרם המעלות במושכלות, ורצויה מכל הארצות", כמו שנאמר "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה". בנוסף, אורה לא ניזוק ממי המבול כמו אור שאר הארצות ("לא גשמה ביום זעם"), וכבר אמרו חז"ל: "אורה של ארץ ישראל מחכים". לכן משפחת אברהם יוצאת דווקא לארץ הזאת.

מדרש רבה (בראשית רבה טו, יח)

אברהם בדרך לארץ

רבי לוי מספר: כשאברהם הלך בארם נהרים ראה את האנשים "אוכלים ושותים ופוחזים" ואמר "הלוואי לא יהא חלקי בארץ הזאת". כשהגיע לסולמה דצור ראה אותם עובדים את האדמה בזמן - "עסוקים בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור" - ואמר "הלוואי יהיה חלקי בארץ הזו". אז אמר לו הקב"ה: "לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

עמוד 10

רמב"ן

בראשית יב, י - "ויהי רעב בארץ"

אברהם ירד למצרים מפני הרעב, המצרים עשקו אותו חנם ולקחו את אשתו, והקב"ה נקם את נקמתו בנגעים גדולים והוציאו עם כסף, זהב ומקנה. וזה רמז לעתיד: גם בניו ירדו מצרים מפני הרעב, המצרים ירעו להם ויקחו מהם את הנשים, והקב"ה ינקום את נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם "במקנה כבד". זה הכלל: מעשה אבות סימן לבנים.

רש"י

בראשית יג, ז - "ויהי ריב"

הריב פרץ כי רועי לוט היו רשעים והרעו את הבהמה בשדות של אחרים, ורועי אברם הוכיחו אותם על הגזל. רועי לוט טענו: הארץ כבר ניתנה לאברם, אין לו יורש, לוט יורשו - אז זה לא גזל. על כך הכתוב אומר "והכנעני והפרזי אז יושב בארץ" - אברם עוד לא זכה בארץ, ולכן זה כן גזל.

רד"ק

בראשית יג, יד - "וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט"

כל זמן שלוט היה עמו, אברם יכול היה לחשוב שגם ללוט יהיה חלק בארץ, כי הוא קרובו ויצא איתו (והרי אמר לו "הלא כל הארץ לפניך"). אחרי שלוט נפרד ממנו, ה' אומר: אל תחשוב שלאחר יהיה חלק בארץ - "לך לבדך ולזרעך אתננה", כולל הצפון, הימין, המזרח והמערב.

חזקוני

בראשית יג - על הבחירה של לוט (מוזכר בחוברת יחד עם הרד"ק)

על דברי אברם ללוט "הלא כל הארץ לפניך... אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאילה" - אומר לו ה' שלא לחשוב שלוט יהיה חלק עם בניו בארץ: גם הצפון והימין, ואפילו ככר הירדן שבחר לוט, ניתנים לאברהם ולזרעו. (הייחוס בחוברת: "לפי הרד"ק והחזקוני" יחד).

מדרש שכל טוב (בובר)

בראשית, פרשת וירא פרק כ - אחרי הפיכת סדום

אחרי שסדום נחרבה פסקו העוברים ושבים, ואברהם אמר: "מה אני מפסיק צדקה מביתי?" - לכן עבר לגרר, מקום מעבר, כדי שיוכל להמשיך להכניס אורחים.

ספורנו

בראשית כו - "ויקרא אותה שבעה" (באר שבע)

יצחק קרא לבאר "שבעה" כי זו הבאר השביעית: 3 בארות חפר אברהם (והפלשתים סתמו אותן), 3 בארות חפר יצחק (עשק, שטנה ורחובות), וזו השביעית. השם "באר שבע" בסגול מורה גם על השבועה וגם על מספר שבע; בימי אברהם השם (בקמץ) היה רק על שם השבועה.

עמוד 11

רש"י (דברים יא, י)

על חברון

"חברון פסולתה של ארץ ישראל, לכן הקצוה לקבורת מתים". מובא בחוברת בהסבר על קניית מערת המכפלה: אברהם בוחר במקום בלי ערך חיצוני.

רש"י (במדבר יג, כב)

על חברון

"שאין לך טרשים בארץ ישראל יותר מחברון" - האדמה הכי סלעית בארץ, ולכן מתאימה דווקא לקבורה.

עמוד 12

בראשית רבה (וילנא), פרשת חיי שרה פרשה ס

על יצחק בבאר לחי רואי

"ולהיכן הלך? באר לחי רואי - הלך להביא את הגר", אותה שישבה על הבאר ואמרה "לחי העולמים ראה בעלבוני". ועל "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" - "אין שיחה אלא תפלה": יצחק יצא להתפלל בשדה.

רמב"ן

בראשית כד, סב

באר לחי רואי היא מקום משובח, כי שם נראה המלאך (להגר). בגלל הראות שם את המלאך, המקום ההוא היה ליצחק מקום תפלה, "והיה הולך תמיד אל המקום ההוא".

עמוד 14

רמב"ן

בראשית יד, יח - "ומלכי צדק מלך שלם"

"שלם" היא ירושלים, כענין שנאמר "ויהי בשלם סוכו" (תהלים עו, ג), ומלכה נקרא גם בימי יהושע "אדני צדק". כבר אז ידעו הגוים שהמקום ההוא "מבחר המקומות באמצע הישוב", או שידעו את מעלתו בקבלה - שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, "ששם שכינתו של הקדוש ברוך הוא". והמקום נקרא צדק - "המקום הזה מצדיק את יושביו", כמו שנאמר "צדק ילין בה".

עמוד 15

רמב"ן (המשך)

בראשית יד - "והוא כהן לאל עליון"

אברהם לא היה נותן מעשר לכהן לאלהים אחרים; אבל מכיוון שידע שמלכי צדק הוא "כהן לאל עליון", נתן לו את המעשר לכבוד השם. והרמז לאברהם מזה: שם יהיה בית אלהים, שם יוציא זרעו את המעשר והתרומה, ושם יברכו את ה'.

מדרש תהלים (מזמור עו)

השם "ירושלים"

בית המקדש קיבל שני שמות: "שלם" - כך קרא לו שם בן נח (מלכי צדק, "מלך שלם"), ו"יראה" - כך קרא לו אברהם בעקדה. הקב"ה שלב את שני השמות ל"ירושלים", כדי לא לבטל את דברי אף אחד מהם - לא את דברי אברהם אוהבו ולא את דברי שם הצדיק.

עמוד 16

מלבי"ם

שמואל ב ה, ו - "וילך המלך ואנשיו"

אחרי שהתאחדו שתי הממלכות (יהודה תחת דוד, ויתר השבטים עם בנימין תחת איש בושת), היה מן העצה, וכן הופיע רצון ה', שעייר המלוכה תהיה בגבול השייך לשני השבטים שהיו "שבטי מלכות" - וזו ירושלים, שחציה ליהודה וחציה לבנימין.

עמוד 17

ספרי (על ספר דברים)

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם"

את המקום דורשים על פי נביא. אבל לא מחכים בידיים קשורות עד שהנביא יגיד - "לשכנו תדרשו ובאת שמה": דורשים, מחפשים ומוצאים, ואחר כך הנביא אומר. כך מוצאים אצל דוד, שנשבע שלא יישן "עד אמצא מקום לה, משכנות לאביר יעקב" (תהלים קלב), ואחר כך בא אליו גד הנביא.

תלמוד בבלי, מסכת זבחים דף נד ע"ב

דוד ושמואל מחפשים את מקום המקדש

"וילך דוד ושמואל וישבו בניות ברמה" - וכי מה עניין "ניות" אצל רמה? אלא שהיו יושבים ברמה ועסוקים ב"נויו של עולם" - בית המקדש. מ"וקמת ועלית אל המקום" למדו שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. כשלא ידעו איפה הוא בדיוק, הביאו את ספר יהושע: בכל גבולות נחלת יהודה נאמר "וירד הגבול", אבל בגבול בנימין נאמר רק "ועלה" - ולמדו מכאן שהמקום בתחום בנימין. חשבו לבנות אותו בעין עיטם, ואמרו "נוריד אותו מעט", כמו שנאמר "ובין כתפיו שכן". (ממשיך לעמוד 18).

עמוד 18

רש"י על תהלים קלב, פסוק ו

הפניה מהחבורת - הרש"י עצמו לא מודפס בה; החוברת שולחת אליו בעמוד 18 כהשלמה לסיפור דוד ושמואל

החוברת מפנה לרש"י על הפסוק "שמענו בה באפרתה, מצאנו בה בשדות יער". רש"י מפרש את הפסוק חלק חלק: "שמענוה" - הבשורה, כלומר שמענו את הבשורה על מקום המקדש. על "באפרתה" רש"י מביא שני פירושים: פירוש ראשון - "במקום החשוב והמעולה" (כמו "בן תוחו בן צוף אפרתי" - איש חשוב). דבר אחר - "שמענוה באפרתה" בספר יהושע שבא מאפרים: בכל התחומין נאמר "ועלה הגבול" ו"ותאר הגבול", וכאן נאמר "ועלה הגבול אל כתף היבوسی ירושלים" - נמצאת ירושלים גבוהה מכל הארצות וראויה לבית המקדש, שנאמר "וקמת ועלית אל המקום" (וכך נדרש בזבחים נד ע"ב). ועל "מצאנוה בשדי יער" - "בגבול בנימין שנמשל לחית היער", שנאמר "בנימין זאב יטרף" (בראשית מט, כז) - כלומר מצאנו את מקום המקדש בתחום בנימין.

עמוד 21

רמב"ן

בראשית יב, ז - "לה' הנראה אליו"

הטעם שאברהם בנה את המזבח "לה' הנראה אליו": הוא הודה לשם וזבח זבח תודה על שנראה אליו, כי עד כה ה' לא נראה אליו במראה ולא במחזה - "לך לך מארצך" נאמר רק "בחלום הלילה או ברוח הקודש". לכן ההתגלות בשכם היא התגלות ממש, שונה מההבטחה באור כשדים.

מלבי"ם

בראשית לג, יט - "ויקן את חלקת השדה"

קניית חלקת השדה בשכם מראה שדעתו של יעקב להשתקע שם לצמיתות. ואל תגיד שקנה בדמים מועטים, כאילו התיישב רק לפי שעה - הוא קנה במאה קשיטה.

עמוד 23

מדריך למטייל

האחים רועים בשכם ובדותן

שכם שלטה באותה תקופה על שטח נרחב מאוד: לפי המקורות המצריים, "ארץ שכם" השתרעה מירושלים בדרום ועד עמק יזרעאל בצפון, וגם דותן נכללת בתחומה. לכן אפשר לשער שהאחים הלכו לשם כדי להחזיק ולשמר את האדמות שנכבשו בעקבות מעשה דינה - ואין טובה מרעיית צאן כדי להצהיר בעלות על קרקע. ובנוסף, מכיוון שמרעה החורף בדרום דל, הם פנו צפונה, למרעה הדשן בשדות סביב שכם ודותן.

רש"י

בראשית מח, כב - "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך"

"שכם ממש" - העיר שכם עצמה: היא תהיה לך חלק אחד יתיר על אחיך. (החוברת משתמשת בזה שוב בעמוד 24, על קבלת שכם על ידי יוסף.)

עמוד 24

רש"י (חוזר מעמוד 23)

"ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" - שימוש חוזר

החוברת חוזרת על הרש"י מעמוד 23 ("שכם ממש - חלק אחד יתיר על אחיך") ומיישמת אותו: יוסף קיבל את שכם בזכות נכונותו המידית לצאת לשליחות אביו - "ויאמר לו הנבי" - על אף הסכנה הגדולה שהתבררה אחר כך.

משנה, מסכת סוטה ז, ה**"ברכות וקללות כיצד?"**

אחרי שישראל עברו את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל: שישה שבטים עלו לראש הר גריזים ושישה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים, הלויים והארוֹן עומדים למטה באמצע. ואחר כך הביאו את האבנים, בנו את המזבח, סדו אותו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון ("באר היטב"), ואז נטלו את האבנים ובאו ולנו במקומם. כלומר המשנה מפרידה: קודם מעמד הברכה והקללה, ואחריו הקמת המזבח בהר עיבל.

פרופ' אדם זרטל**גילוי מזבח יהושע על הר עיבל (מתוך "עם נולד")**

הארכאולוג שגילה על הר עיבל מזבח ייחודי, שזוהה כמזבח יהושע. הוא מתאר את הרגע שבו צבי הביא ספר משנה (סדר קדשים - הלכות מזבח בית המקדש השני), והשוו את שרטוט מזבח העולה מהמשנה למבנה שנחשף - וכך זיהו שמדובר במזבח. על המבנה נמצא אפר של בעלי חיים כשרים, ומבנהו זהה ארכיטקטונית למזבח העולה של בית המקדש השני.

עמוד 27**רש"י****יהושע כד - ד"ה "קברו בשכם"**

"משם גנבוהו ולשם החזירוהו" - מאותו מקום שבו גנבו אחיו את יוסף, לאותו מקום החזירו את עצמותיו כשהעלו אותם ממצרים. סגירת מעגל.

עמוד 28**מלבי"ם****מלכים א יב - "וילך רחבעם שכם"**

ישראל חיפשו תואנה ובאו להמליך את רחבעם דווקא בשכם: כך הם הודיעו לו שהוא עדיין אינו מלך עד שימליכוהו ברצונם, ועד שיקיים את התנאים שיתנו עמו. לא באו לירושלים, כי שם הוא היה מתחזק על ידי בית יהודה, שבטו. שכם הייתה לראש יוסף ומתנגדת ליהודה - וזו גם סיבה שבחרו בירבעם, שהיה משבט יוסף, שילך בראשם.

תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין קב ע"א

על העיר שכם

תנא משום רבי יוסי: שכם היא "מקום מזומן לפורענות" - בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד. (המקור חוזר גם בתוך דברי השם משמואל, עמוד 30 - ראו שם.)

עמוד 29

חידושי הרי"ם

משמעות השם "שכם"

"שכם" היא ראשי תיבות של "שם כבוד מלכותו" - המשכת רצונו יתברך גם בתוך הטבע, בירור כבוד מלכות שמים גם בעולם הזה.

הרב משה בלייכר

מייסד וראש ישיבת שבי-חברון - למה אברהם בא תחילה לשכם

שכם היא מקום מזומן לפורענות (בה נמכר יוסף, בה נחלקה מלכות ישראל, שם היה מעשה דינה, והיא הייתה מוקד למלחמות אחים קשות בימי אבימלך), ויש בארץ מקומות מכובדים יותר, כמו ירושלים וחברון. ולמרות זאת - גילוי השכינה הראשון בארץ וההבטחה הראשונה על הארץ קורים דווקא בשכם, ודווקא שם בונה אברהם לראשונה מזבח. המסקנה: ארץ ישראל כולה ארץ קודש; "מקומות קדושים" הם רק ביטוי של מדרגות שונות של אותה קדושה, והקדושה לא מוגבלת אליהם.

עמודים 29-30

שם משמאל (פרשת וישלח)

על שכם - ארבע נקודות

על "ויבוא יעקב שלם עיר שכם": הוא מביא את הרמב"ן, שהמעשה היה רמז לזרעו שהמקום ההוא ייכבש תחילה, ושואל למה באמת כבשו תחילה דווקא את שכם - שהרי היא רחוקה מהירדן יותר משישים מיל (כדברי סוטה לו, א).

שכם בן חמור חפץ בדינה לא בגלל מראה, אלא מכיוון שהיא בת יעקב: מתוך תחושת חשיבות עצמית הוא חושב שגם לו יש חלק במדרגת יעקב - התנשאות.

בתחילת כיבוש הארץ ישראל היו צריכים התחזקות גדולה מול מלחמות קשות, ולכן נצטוו שראשית בואם בארץ תהיה בשכם - כדי לקנות מדת ההתחזקות ולדרוך בנפשם עוז. אברהם (שאמר "ואנכי עפר ואפר") ויעקב (בחינת עקב) באו תחילה למקום כדי להאציל עליו שמדתו תהיה רק על צד הטוב; ובזה מפרש "ויבוא יעקב שלם" - בחינת העקב הייתה אצלו בשלימות.

על דברי חז"ל (סנהדרין קב, א) ששכם "מקום מזומן לפורענות": חלילה לומר שדיברו בגנותה של עיר בארץ ישראל, שיעקב נתן ליוסף במתנה. הכוונה היא שמטבע המקום לגרום ביושביו התנשאות - "אי טב לית טב מינה" - וכל דבר טוב ומועיל צריך שמירה יתירה.

עמוד 32

רש"י

שופטים יז, א - "ויהי איש מהר אפרים"

אף על פי ששתי הפרשיות האלה - של מיכה ושל פילגש בגבעה - נכתבו בסוף ספר שופטים, הן היו בתחילת ימי השופטים, בימי עתניאל בן קנז. ממה שנאמר "וישימו להם את פסל מיכה... כל ימי היות בית אלהים בשילה", למדנו שכל ימי שילה פסל מיכה היה קיים.

עמוד 34

מדרש פסיקתא רבתי (קלז)

מקום פסל מיכה

"פסלו של מיכה היה עומד במערבו, ובית המקדש היה עומד בשילה".

תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין קג ע"ב

הקרבה בין בית מיכה לשילה

תניא, רבי נתן אומר: מגרב (ביתו של מיכה) לשילה שלושה מילין, "והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה". מלאכי השרת בקשו לדחוף את מיכה, ואמר להם הקב"ה: "הניחו לו, שפיתו מצויה לעוברי דרכים" - הוא היה מכניס אורחים ונותן לחם לעוברי דרכים.

נבנה מתוך החוברת עצמה בלבד - המקורות כפי שמודפסים בה.